

Universitäts-gesetze“, Wien 1906. Z předpisů, po uveřejnění této knihy vydaných, uvádíme:

Nařízení ministra kultu a vyučování ve Vídni z 13. IX. 1906 o zrušení bibliotečního příspěvku universitních studujících.

Nařízení téhož ministra z 15. IV. 1910, č. 21894 ex 1909, o zužitkování přespočetných výtisků universitních a studijních knihoven.

Výnos ministra kultu a vyučování ve Vídni z 23. X. 1911, č. 44063, o změně služebního označení bibliotečních úředníků.

Výnos téhož ministra z 18. XII. 1912, č. 54886 ex 1911, o používání universitních a studijních knihoven studujícími, případně kandidáty učitelského ústavu na vysokých školách obchodních.

Výnos ministerstva školství a národní osvěty v Praze č. 4010 z 10. III. 1919 o přijímání žen do knihovni služby státních knihoven.

Výnos téhož ministerstva č. 59014 z 12. I. 1920 o výměně duplikátů státních vědeckých knihoven.

Výnos téhož ministerstva z 22. IX. 1921, č. 61067/1920, o čítárenském a výpůjčním řádu veřejné a universitní knihovny v Praze.

Výnos téhož ministerstva z 23. VI. 1923, č. 13489-IV, o pravidlech pro půjčování knih a rukopisů ze státních veřejných knihoven vědeckých Československé republiky knihovnám cizozemským.

g) Organisaace knihovny obou technických vysokých škol v Praze spočívá na výnosu ministerstva vyučování a kultu z 21. XI. 1905, č. 34589, knihovny německé vysoké školy technické v Brně na výnosu z 14. II. 1901, č. 3324, české vysoké školy technické tamtéž na výnosu z 14. XI. 1903, č. 17068. Předpisy, týkající se knihoven vysokých škol technických v Československu, pokud byly recipovány, podává W. Jähnl: „Vorschriften für die Technischen Hochschulen Österreichs“, Wien 1916.

Zřízení a právní postavení knihovny Národního shromáždění v Praze jest podloženo § 10 (4) zákona ze dne 15. IV. 1920, č. 325 Sb., o jednacím řádu Národního shromáždění v Praze.

Rozhodnutím ministerstva školství a národní osvěty v Praze z 26. IX. 1927, čj. 78857-IV, byly zřízeny dvouleté knihovnické kursy při filosofické fakultě Karlovy university v Praze pro vzdělání v knihovnictví vědeckém a administrativním. Zkušební řád těchto kursů z téhož data byl

v § 5 doplněn výnosem téhož ministerstva z 26. I. 1929, č. 153544/28-IV.

6. Knihovnické právo. V nejnovější době v Německu jest knihovna předmětem i knihovnického práva. Právo to jest součástí knihovnických věd a jest to zásadně právo veřejné. V Německu obírá se otázkou veřejné knihovny jako veřejného ústavu Friedrich List v knize: „Grundriß eines Bibliotheksrechts“, Gießen 1928. Podle něho knihovnické právo jest právo, které slouží péči a ochraně právních poměrů, souvisejících se sběratelskou a vzdělávací činností veřejné knihovny. U nás knihovnické právo dosud není pěstováno.

Literatura o knihovnictví.

O knihovnách po stránce knihovnicko-technické, zvláště v Československu, poučuje: „Československé knihovnictví“. Red. Zdeněk V. Tobolka. V Praze 1925. Seznam prací, podávajících statistická data o knihovnách v Československu, jsou uvedena v cit. knize na str. 420—421. Sluší je doplniti statistickými daty, týkajícími se veřejných knihoven obecních v historických zemích v roce 1924, v České Osvětě XXII, str. 61 násl.

Zdeněk V. Tobolka.

Knihovny obecní.

K. mají v nejnovější době důležitý význam jako vzdělávací ústavy lidové výchovy.

a) Přehled cizího zákonodárství. V důsledku svého významu pro lidovou výchovu stávají se v nejnovější době k. předmětem zákonné úpravy, jež jimi zřizuje vzdělávací ústavy nového typu, o nichž se doufá, že nabudou podobného významu jako škola. S prvními zákony o k-ách setkáváme se ve Spojených Státech Severoamerických v polovině XIX. století, tak na př. v Massachusetts, New Hampshire, New York, Ohio, Illinois a j. R. 1906 existovaly zákony o k-ách již ve 20 státech severoamerických. Obce byly těmito zákony zmocněny zakládati a vydržovati veřejné k., jestliže však určitá kvota občanů k hlasování oprávněných žádala, aby obec k-u založila, byla tato povinna tak učiniti. Některými zákony byly obce zmocněny vybírat zvláštní daň pro k-u, žádá-li o to určitý počet občanů a je-li to schváleno všeobecným hlasováním. Podobného fakultativního rázu jsou i britské zákony o k-ách. Na zcela jiných zásadách spočívá zákonodárství československé, o němž pojednáme v následujícím odstavci. Z ostatních států

přikročily k organizaci veřejných knihoven zákonem *B u l h a r s k o a B e l g i e*. Bulharský zákon z r. 1921 vztahuje se pouze na k. obvodové, belgický rovněž z r. 1921 stanoví, že obce jsou povinny zřídit k., žádá-li o to pětina voličů. Tu jsou pak povinny věnovati na k-u částku 25 centimů na každého obyvatele. Za určitých podmínek, jež zákon stanoví, požívají k. ochrany státní a finanční jeho podpory. Z ostatních států evropských nutno zde uvést ještě Finsko, Francii a Itálii, které otázku zřizování lidových knihoven vyřešily prozatím cestou nařizovací, jež snažila se organizaci veřejně přístupných knihoven přičleniti ke k-ám školním.

b) *Československý zákon o veřejných knihovnách obecních* (zákon ze dne 22. VII. 1919, č. 430 Sb., prováděcí nařízení z 22. XI. 1919, č. 607 Sb., jež bylo, pokud jde o čl. 33, změněno nařízením ze dne 9. VI. 1921, č. 212 Sb.) je prvním zákonem svého druhu, jež politickým obcím obligatorně nařizuje zřizování a udržování veřejných knihoven, jež mají sloužiti na doplnění a prohloubení vzdělanosti všech vrstev obyvatelstva. Splnění této povinnosti bylo terminováno čl. 23 a 24 vlád. nařízení č. 607/1919 Sb. vždy koncem r. 1920, 1921, 1924 a 1929. První termín byl stanoven pro obce, kde působí obecná škola a které mají více než 400 obyvatelů, druhý termín byl dán obcím, kde působí obecná škola, ale které mají méně než 400 obyvatelů, třetí termín týkal se ostatních obcí, které čítají aspoň 300 obyvatelů a poslední termín platí pro ostatní menší obce s výjimkou, že čl. 60 cit. vládního nařízení vyhradil pro Slovensko stanovení odchylek zvláštním nařízením.

Výslovná sankce proti nesplnění této povinnosti se strany obcí nebyla v zákoně všeobecně stanovena. Své zákonné povinnosti vyhoví obec buď zřízením k. vlastní nebo převzetím k. jinému subjektu dosud náležející do svého vlastnictví anebo pověřením cizí k. funkcí veřejné k. obecní (což je však řídký případ).

Náklady zřízení a udržování veřejné k. obecní nese dle § 5 politická obec. Při tom jest zachovati zásadu, že náklad řídí se počtem obyvatelstva a činí nejméně 30 h, nejvýše 1 Kč na jednoho obyvatele. Prováděcí nařízení sazby maximální vůbec již neuvádí, pouze minimální, jež jsou odstupňovány dle velikosti obce a jsou vesměs vyšší než 30 h na jednoho obyvatele.

Je zajímavo, že i v tomto bodu liší se

zákon československý od zákonů amerických a anglických, které za určitých podmínek dovolují obci vybírat zvláštní daň na k-u vyznačující současně pouze maximum její.

Správa veřejné obecní k. přísluší dle § 7 knihovní radě, jež je čtyř- až osmičlenná. Z poloviny ustanovuje ji obecní zastupitelstvo z obecních voličů, dalším členem je jednatel místní osvětové komise a členové kooptovaní z řad pravidelných vypůjčovatelů posledního období. Práva a povinnosti knihovní rady stanoveny jsou v § 8 cit. zákona. Jmenuje knihovníka a stará se, aby obec poukázala mu příslušnou odměnu resp. plat, vede finanční správu k., rozhoduje po návrhu knihovnickově o nákupu nových knih a vyřazení nevhodných, stanoví pravidla o vypůjčování, podává písemnou zprávu obecnímu zastupitelstvu a hájí zájmy k. a to nejen vůči veřejnosti, ale i vůči obci. Toto ustanovení dodává jí zvláštního charakteru a proto nejvyšší správní soud v nálezu Boh. adm. č. 7060 rozhodl, že ji nelze vůbec považovati za orgán obce, nýbrž za instituci stojící mimo vlastní organismus správy obecní.

Agendou k. pověřil se knihovník, jemuž přísluší poradní hlas v knihovní radě. Kvalifikaci knihovníka zákon neurčuje, čl. 45 prováděcího nařízení stanoví, že knihovníkem má se zásadně ustanoviti inteligentní osoba znalá literatury a správy knihovnické. Tato zásadní podmínka, k níž ještě druží se podmínka, aby knihovník nebyl stížen chorobou sdělnou nebo ošklivostí vzbuzující, jest podrobně determinována, jednak pokud jde o k. pro 2.000 až 10.000 obyvatelů a dále, pokud jde o k. pro více než 10.000 obyvatelů. V prvním případě požaduje čl. 45 cit. vládního nařízení, aby knihovník měl dokončenou aspoň měšťanskou školu, aby absolvoval přiměřený odborný kurs a měl vykonanou státní zkoušku knihovnickou. Pro druhý případ žádá cit. norma, aby knihovník měl absolvovanou střední školu nebo ústav jí na roveň postavený a aby vykonal, zpravidla po jednoročním studiu odborném, státní zkoušku knihovnickou.

Za účelem poskytnutí teoretického i praktického vzdělání pro povolání veřejného knihovníka ve městech s více než 10.000 obyvateli zřízeny byly státní školy knihovnické a to česká, jejíž stanovy byly vyhlášeny výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. 69583 ze dne 30. I. 1920 a německá (výnos č. 6546 z 24. VIII. 1921). Česká škola měla býti stálá a sídlem jejím

měla býti Praha. Na místo této školy existují nyní knihovnické kursy při filosofické fakultě Karlovy university v Praze, jichž úkolem jest poskytovat odborné vzdělání v knihovnictví vědeckém a administrativním. Kursy jsou o dvou a čtyřech semestrech. Dotčené kursy byly zřízeny výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 26. IX. 1927, č. 78857/IV/1927. Německou školu otevírá ministerstvo školství a národní osvěty dle počtu přihlášek. Studium trvá rok o dvou semestrech.

Za účelem odborného vzdělání knihovníků v obcích s 2.000 až 10.000 obyvateli zařizuje ministerstvo školství a národní osvěty občas třínedělní státní kursy knihovnické.

Právní postavení knihovníka není zákonem zvláště upraveno. § 9 cit. zákona o něm stanoví, že v obcích, které mají více než 10.000 obyvatelů, má být plat knihovníkův vyměřen tak, aby knihovník mohl se cele věnovati tomuto povolání, v ostatních obcích má se knihovníkovi dostati jen odměny dohodou. Tedy toliko v obcích majících více než 10.000 obyvatel musí být knihovnická funkce hlavním povoláním, v menších obcích počítá se s ní jako s vedlejším zaměstnáním.

Dozor nad řádnou působností všech veřejných knihoven náleží dle § 11 cit. zákona ministerstvu školství a nár. osvěty, které ustanoví potřebné knihovní instruktory a rozhoduje s konečnou platností o všech sporných otázkách veřejných knihoven. Zejména může ministerstvo nebo úřad, jím k tomu zmocněný, shledá-li toho potřebu, rozpustiti knihovní radu, zřídití zatímní orgány náhradní, zbaviti jednotlivé její členy funkcí a jmenovati nové její členy. Stejně může býti odstraněn i knihovník, jehož činnost by nevyhovovala účelu tohoto zákona. Ježto pak zákon nestanoví, které úřady jsou povolány k rozhodování v nižších instancích ve věcech, o něž jde, nastupuje, ježto tu jde o obor vnitřní správy, již podle dřívějších zásad a nyní podle čl. I, odst. I., zákona č. 125/1927 Sb., působnost politických úřadů.

Z účelu k., jímž je „doplnění a prohloubení vzdělanosti všech vrstev obyvatelstva“, vyplývá, že zákonodárce měl úlohu stanoviti zvláště způsob zřizování knihoven v obcích národnostně smíšených. V duchu starých zemských zákonů českých a moravských o národnostně oddělené správě školské nařizuje zákon o veřejných k-ách zřizování zvláštních knihoven a

zvláštní její správy pro národnostně odlišnou část obyvatelstva obce. § 2 cit. zákona ustanovuje v této příčině: „V politických obcích s národnostními menšinami budiž zřízena i pro menšinu k-a zvláštní nebo zvláštní oddělení k. všeobecné, když tyto menšiny vykazují aspoň 400 osob podle posledního sčítání lidu, pokud se týče, když v obcích těch je veřejná menšinová škola. Pro menšiny, nevyhovující těmto podmínkám, ale dosahující aspoň 10% všeho obyvatelstva, budiž zřízena vždy pro několik obcí k-a společná s poměrným příspěvkem každé zúčastněné obce.“ Nutno upozorniti, že slov „národnostní menšiny“ používá se zde ve zcela jiném smyslu než ve smlouvách o ochraně menšin a v ústavní listině, kde se tato slova vztahují pouze na občany československé jiného jazyka než československého, kdežto zákon o veřejných k-ách má na mysli menšiny se stanoviska místního, podobně jako zákon o úpravě školství č. 292/1920 Sb. Národnostní menšinu ve smyslu zákona o veřejných k-ách mohou tedy tvořit i občané jazyka československého. Nezřídí-li obec menšinovou k-u, může ji zřídití ministerstvo školství na útraty obce. Argumentatione a minori ad maius vyvozuje se z tohoto ustanovení, že tutéž sankci lze vyvoditi i pro případ nesplnění povinnosti při zřízení všeobecné k. obecní určené pro národnostní většinu.

Pro správu k. menšinové (i když je pouhým oddělením k. všeobecné) jest zřídití zvláštní knihovní radu, o jejíchž členech zákon výslovně stanoví, že všichni musí býti příslušníky národnostní menšiny, pro niž k-a se zřizuje.

Ustanoveními o menšinové k-ě a o její správě zařadil se zákon o veřejných k-ách mezi moderní zákony prodchnuté velkou myšlenkou ochrany menšin a může být po této stránce pokládán za vzorný. Po jiných stránkách objevila se však po několikaletém používání zákona řada nedostatků a mezer nového zákona, takže ministerstvo školství a národní osvěty rozhodlo se k novelisaci jeho.

c) Důvodová zpráva k z a m y š l e n é n o v e l e dovozuje, že při provádění se ukázalo, že citovaný zákon je mezerovitý zvláště v ustanoveních právní povahy, zejména o knihovní radě, o vybavení k. po stránce věcné a osobní, o odborném vzdělání knihovníků a o organizaci dozoru.

Nejdůležitější body navrhované novelisace jsou:

Stanoví se výslovně sankce náhradního zřízení obecní k. na útraty obce pro všechny případy nesplnění zákonné povinnosti. Obci uložena dále povinnost poskytnouti veřejné k-ě bezplatně vhodné a účelně upravené místnosti, jakož i potřebná zařízení.

Svrchu uvedená ustanovení o minimálních nákladech na k-u mění se v zamyšlené novele ve prospěch k. Na věcné vybavení k. poskytují se tu prostředky mnohem vyšší než v původním zákoně, jenž vyšel v době, kdy ani ceny knih a jiných potřeb pro k-u ani platy nebyly ještě ustáleny.

Ustanovení o knihovní radě mění a doplňuje se v ten způsob, že pro všechny členy knihovní rady požaduje se československá státní příslušnost a aktivní právo volební; aspoň jeden člen musí býti ze členů obecní rady. Knihovní radě poskytuje se právo odvolati se s účinkem odkládacím ze všech usnesení obecního zastupitelstva, týkajících se veřejné k. obecní. Tím dává se určitým způsobem výraz názoru o právním postavení knihovní rady, jak tento názor podle nynějšího stavu zákonodárství projevili nejvyšší správní soud v nálezu svrchu citovaném.

Ustanovení o knihovnicích mění a doplňuje se v ten smysl, že knihovníkem může býti pouze československý státní občan, jenž má aktivní volební právo. Velmi důležitým je též nové ustanovení, že musí být příslušníkem národnosti, pro niž je k-a zřízena. Je to důsledné vybudování svrchu zmíněné zásady oddělené správy knihovní dle národnosti. Organizace dozoru je v zamyšlené novelisaci stanovena asi takto: „Nejvyšší správu knihoven (o které jde) a dozor nad nimi vykonává po stránce ideové a bibliotéčně-technické ministerstvo školství a národní osvěty svými úředníky vyšší správní služby a dále též prostřednictvím okresních osvětových sborů. V ostatních směrech vykonávají působnost, pokud není jinak stanoveno, politické úřady v pořadí instančním, nejvyšší správu a dozor pak ministerstvo školství a národní osvěty v dohodě s ministerstvem vnitra.“

Také instituce menšinových knihoven doznává v novelisaci jisté změny, jež je však celkem podružnou.

Literatura.

Leopold Calábek: „Administrativní příručka pro lidovýchovné pracovníky a knihovníky“, Praha 1928; Ant. Moucha: „Gesetze und Verordnungen für die öffentl. Gemeindebüchereien in der Čechoslovakischen Republik“, Liberec 1929;

JUDr. Václav Paleček: „Právní základy lidové výchovy a veřejného knihovnictví obecního“ (v knize „Lidová výchova v demokracii“, Praha 1928); Ladislav Živný: „Knihovnické zákonodárství (v díle „Československé knihovnictví“, Praha 1925).

Jan Auerhan.

Knihy veřejné.

Úvod. I. K. pozemkové. — II. K. horní. — III. K. železniční. Literatura. Dodatek.

Úvod. Knihy veřejné v právu, jež platí v zemích českých, zahrnují v sobě jednak všeobecný ústav knih pozemkových, jednak speciální k. horní a železniční. Právní ustanovení, jimiž se upravují k. pozemkové, platí o všech k-ách veřejných, pokud pro k. speciální nejsou ustanoveny úchytky. Naše k. veřejné vznikly ze starobylé české instituce zemských desk. Zemské desky tvoří podnes zvláštní oddíl knih veřejných — ale v ničem se již neliší od knih pozemkových, protože zvláštní práva politická, která se pojila k vlastnictví statků deskových (deskových domů), dnes již zanikla. Zbylo jen to, že desky zemské vedou sborové soudy I. stolice hlavních měst zemských, a že zemské desky mají u každého z těchto soudů svou vlastní sbírku listin. Dějinný vývoj zemských desk a knih pozemkových skvělým způsobem podal R a n d a ve spisu „Das Eigentumsrecht“ § 18.

I. K. pozemkové jsou veřejné a pod dozorem soudů vedené zápisy, které slouží k tomu, aby daly pevný základ a jasnou přehlednost právním poměrům nemovitostním. Každý může do nich nahlížeti a výpisy si opatřovati nebo si může vyžádati výpis úřední za náhradu výloh. Zápisy knih pozemkových nejsou jen povahy evidenční. Některých práv nelze vůbec nabýti jinak než vkladem do k. pozemkové (zejména práva stavebního podle zák. z r. 1912), u jiných jest nabytí vkladem způsob pravidelný, ač jest možno i nabytí mimoknihovní (vlastnictví, služebnosti, zástavní právo k nemovitostem), jiná práva vkladem nabudou účinků věcných (nájem a pacht, právo předkupní a koupě zpáteční, reálná břemena). Mají tedy zápisy knihovní v uvedených případech účinky pravotvorné.

Do knih pozemkových jsou zapsány všechny nemovitosti mimo statek veřejný (t. j. pozemky, určené ku všeobecnému užívání jako silnice, cesty, ulice, mosty, sady a náměstí, veřejné řeky atd.). V pozemkových